

szó esik a később a Dow Chemical Company elnökévé váló Geoffrey Merszeiről is (eredeti nevén Friedmann Zoltán), akit maga Aladár nevez el merészségéről a Dachauból hazafelé tartó úton. Az olvasás gördülékenysége a jól átgondolt narrációnak is köszönhető, amely ugyan alapvetően lineáris, hiszen évszámokkal jelölt fejezeteket olvassunk 1940-től 1947-ig, mégis tartalmaz annyi visszaemlékezést vagy a jövőt illető megjegyzést, hogy ne váljék monotonná.

A *Csókolom a kezét* című kötet a magyar történelem egy olyan fejezetét tárja fel, amelyről érdekes és tanulságos megemlékezni. Kornfeld Hanna és Szegedy-Maszák Aladár lánya, Marianne pedig mindezt úgy viszi véghez, hogy egyszerre mutatja be a negyvenes évek eseményeit, az érintett családok személyes történeteit, valamint egy nagyon személyes aspektust: a kirekesztést, a távolságot, a háborút és a pusztítást túlélő szerelem emlékeinek megismerése utáni vágyat.

Oplatka András

Németh Miklós

„Mert ez az ország érdeke”

Helikon Kiadó
Budapest, 2014

Lajtai Máttyás

AHOGY A MINISZTERELNÖK LÁTTA

Oplatka András történész, újságíró 2014-ben publikálta a Magyar Népköztársaság utolsó, egyúttal a Magyar Köztársaság első miniszterelnökének, Németh Miklósnak az életútját bemutató kötetét. A könyv elsősorban Németh Miklóssal készült mélyinterjúkra támaszkodik, másodsorban ezt a visszaemlékezést egészíti ki a szerző szakirodalmi

forrásokkal, korabeli újságcikkekkel és néhány olyan személlyel készült interjúval, amelyek árnyalják Németh elbeszélését (ilyen kontrollmegszólalók, a teljesség igénye nélkül: Jeney György, Glatz Ferenc, Tölgyessy Péter). Ezek a kiegészítések – néhol a szerző saját megjegyzései formájában – időről időre kurziválva törik meg az egyes szám első személyben mesélő volt miniszterelnök történetét. A borítószöveg szerint a kötet témája a „rendszerváltás a kormányfő szemével”, azonban a könyv ennél sokkal bővebb; valójában Németh Miklós teljes életútját felöleli születésétől és családi háttérétől kezdve egészen napjainkig. Természetesen a leghangsúlyosabb miniszterelnökségének az időszaka és a rendszerváltás története, de maga a rendszerváltás folyamata csak annyiban jelenik meg a kötetben, amilyen mértékben az egykori kormányfő részt vett benne.

A kötet szerkezete tehát jól mutatja, hogy a könyv elsősorban Németh Miklósról szól: nemcsak arról, hogy miként látta, illetve értékeli most a rendszerváltás időszakát, hanem arról is, miként értékeli egész pályafutását, életművét. Ebből a személyes jellegből következik, hogy minden Németh Miklóssal szembeni kritika magától Németh Miklóstól érkezik. Ennek oka, hogy a beszélő állításait, a saját magáról megrajzolt képet a kötet szerzője, Oplatka András egy pillanatra sem vonja kétségbe, csak minimálisan reflektál azokra. Ez azonban nem feltétlenül válik a könyv hátrányára. Mindössze azt kell az olvasónak figyelembe vennie, hogy amit olvas, azt „a kormányfő szemével” teszi. Ha pedig ennek tudatában olvassa, akkor egy sokrétegű, igen élvezetes olvasmányt forgathat.

A legelső réteg a tulajdonképpeni életrajz. Németh Miklós életútja minden, csak nem tipikus. Katolikus, félig sváb falusi családból származik, melyet keményen megviselt a II. világháború és az utána következő ötvenes évek: etnikai alapú elhurcolás, erőszakos tévesztés nehezítette sorsukat. Ebből a milióból emelkedett ki a későbbi miniszterelnök, aki a miskolci középiskola, a közgazdaságtudományi egyetem és a Tervhivatal útján került az MSZMP Központi Bizottságába mint közgazdász technokrata, hogy aztán az ország miniszterelnökévé váljon. Németh elmeséli ennek az életútnak a buktatóit és bizonytalanságait, és a könyv végén azt is megtudhatja az olvasó, milyen nemzetközi gazdaságpolitikai karriert futott be 2000-ben történt hazatérééig.

A második réteg maga a karakter és a milió, amelyben mozog. Németh elbeszélése – és ennek Oplatka általi lejegyzése – nagyon érzékeltesen mutatja be az ötvenes évek falusi Magyarországot, a hetvenes

évek budapesti egyetemi életét, a hetvenes–nyolcvanas évek szocialista gazdasági és politikai világát, majd a nyolcvanas évek végének Magyarországot és annak nagypolitikai környezetét. Azokat a személyeket, embertípusokat, akik ezekben az időszakokban olyan jellegzetesek voltak. És az egészet összekapcsolja Németh Miklós alakja, aki vidéki származású, vallásos, mégis racionális, közgazdasági gondolkodású emberként nem akar politizálni, csak az ország érdekében megtenni, amit a helyzet megkíván. Németh nem is azáltal válik a könyvben kiemagaslóan pozitív szereplővé, hogy saját magát dicséri, hanem a situációk révén, amelyeket meg kellett oldania, illetve a többi szereplő tevékenysége által kristályosodik ki az alakja. Nyilván más szereplő szemszögéből az ő megítélése lenne kevésbé kedvező, de a könyv nem róluk szól, hanem Némethről.

A harmadik réteg az apolitikus ember küzdelme a politikai mezőben. Németh előadásában élettörténete egy hőskötemény arról, hogy az apolitikus ember az igazán jó politikus, mivel nem a hatalmat akarja megszerezni, hanem a tudást, és amikor a hatalom az ölébe hullik, akkor a politikai küzdelmet nem a hatalom megtartásáért, hanem a közjó érdekében folytatja. Ez viszont szükségképpen vesztes pozíció, mert egyrészt nem képes hosszú távon megtartani a hatalmat, másrészt képtelen a saját maga által kitűzött politikai normákat betartatni a többi politikussal, így öröksége szép emlék maradhat ugyan, de hatalmának átadása pillanatában meg van pecsételve a sorsa. Számára pedig csak az marad, hogy éles szemmel figyelheti a történéseket, és sajnálkozhat afelett, hogy az utódai – ahogy az elődei is – csak a politikai küzdelmekre koncentrálnak, és nem az általános közjót tartják szem előtt. Németh Miklós története ennek a mintának egy klasszikus elbeszélése.

A könyv negyedik rétege egy strukturális váltásnak állít emléket. Ez a történet pedig úgy szól, hogy a szocializmus alatt Magyarországon a társadalmi szerveződések túlnyomó többségét a politikai szféra határozta meg. Ennek következtében minden társadalmi szférát a politikai ideológia és a politikai döntések irányították. Azonban az 1980-as évekre a nemzetközi viszonyok egy olyan környezetet hoztak létre Magyarországon – és az egész keleti tömb – számára, amelyben a gazdasági szféra vált hangsúlyossá. Németh egész miniszterelnökségét az határozta meg, hogy az ország gazdasági túlélését biztosítsa. Elmondása szerint a rendszerváltás azért volt elkerülhetetlen, mert nem volt kivitelezhető, hogy Magyarország úgy hajtson végre gazdasági fordulatot, hogy közben politikai fordulatra nem kerül sor. Tegyük hozzá, hogy ezt az érvelést

érdekes lenne összevetni a kínai vagy vietnami gazdaságtörténeti elemzésekkel – de vissza Magyarországra! Németh saját miniszterelnökségét, a pártállam és a vasfüggöny lebontását, valamint a rendszerváltást úgy állítja be, mint amelyeket a korabeli gazdasági helyzet kényszerített ki. Ennyiben Németh Miklós személye maga a gazdasági rendszer, amely saját logikája mentén átrendezi a politikai szférát. És éppen azért lett olyan féloldalas a rendszerváltás, mivel az őt követő politikusok már újra a politikai szféra szabályai szerint cselekedtek, a gazdasági szempontokat pedig csak másodlagos, kényszerítő szempontokként kezelték.

Az általános áttekintés után fontos kiemelni, hogy a kötet valóban számos érdekes információt és összefüggést ismertet a rendszerváltás időszakával kapcsolatban. Németh Miklós mint a korszak kulcsfigurája minden jelentős eseményben részt vett, és minden fontos szereplővel találkozott. Így visszaemlékezései felölelik a rendszerváltás teljes eseményspektrumát, és a kötet nagyon sok szereplőről, eseményről formál véleményt, nyújt háttérinformációt. A teljesség igénye nélkül és a kevésbé ismertek közül válogatva: az osztrák kancellár reakciója a vasfüggöny lebontására (36); a hatvanas évek végének budapesti népi-urbánus ellentéte (85); hogyan finanszírozta a magyar állam a nyolcvanas években a Francia Kommunista Pártot (101); hogyan próbálta a miniszterelnök rávenni az ellenzéket, hogy adjanak még egy-két évet, amíg kormányával rendbe hozza a gazdaságot (237); a négyigenes népszavazás körüli szavazatszámilálási problémák (275); miként sikerült Némethnek elérnie, hogy Tőkés Lászlónak ne essen bántódása Romániában (305).

A rengeteg színes történet és sok ismert politikust – leginkább Grósz Károlyról és Horn Gyuláról lehet megtudni érdekes történeteket, de még olyan külföldi politikusok is megjelennek a visszaemlékezésekben, mint Boris Jelcin, akkor még csak moszkvai párttitkár – inkább negatív, mint pozitív színben feltüntető adoma mellett azért is érdemes elolvasni a könyvet, mert Németh Miklós nem csak mesél, de értékkel is. Konklúziói pedig igencsak elgondolkodtatóak. Érdemes idézni összegző problémafelvetését a rendszerváltásról: „Két eredendő bűnről beszéltem eddig, amelyek a rendszerváltáshoz tapadnak, avagy inkább két súlyos mulasztásról. Az egyik – ez Magyarországra vonatkozik –, hogy nem tartottunk kerekasztal-megbeszéléseket sem gazdasági, sem társadalmi témákról. Ennek eredménye a kusza, igazságtalanságokat és társadalmi feszültségeket okozó privatizáció. A másik – szintén Magyarországon – az elmaszatolt ügynökkérdés, ami hasonló módon súlyosan megterheli a társadalmat. A harmadik, és ez az egész térségre vonatkozik,

a határozott, hatékony nyugati segély és szolidaritás elmaradása” (350). Később ezt még kiegészíti azzal, hogy az Európai Unió a bővítési folyamattal egy újabb „eredendő bünt” követett el: nem a felkészültség sorrendjében, hanem egyszerre vett fel tíz országot 2004-ben a tagjai közé (356). Vagyis Németh értékelése a rendszerváltás felemás sikerességével kapcsolatban nem korlátozódik a magyar politikai elit vagy a magyar társadalom teljesítményének a bírálataira, hanem egy olyan nemzetközi és egyúttal történelmi perspektívából szemléli azt, amely rávilágít arra, hogy eleve olyan hendikeppel rendelkezünk, melyet külső segítség nélkül nem lehetett leküzdeni – ez a külső segítség pedig csak korlátozott mértékben és sok tekintetben rosszul érkezett meg az ország számára.

Összegezőképpen elmondható, hogy Oplatka András könyve kiválóan szerkesztett, rengeteg információt tartalmazó, izgalmas munka, amely mindenki számára ajánlható, aki a rendszerváltás körüli időszak történelme iránt érdeklődik, vagy jobban meg akarja érteni az akkor kialakult új rendszer politikai-gazdasági alapjait. Ugyanakkor azt is fontos szem előtt tartani, hogy a kötet Németh Miklósnak, a korszak egyik kulcsfigurájának a nézőpontját és véleményét tükrözi, annál nem kíván tágabb értelmezési horizontot lefedni.